

Oponentský posudek disertační práce

Název práce: Osídlení Českého raje v době lužických popelnicových polí

Studijní obor: Pravěká a středověká archeologie

Autorka práce: Mgr. Lucia Žilincová

Školitel: Doc. Mgr. Ondřej Chvojka, Ph. D.

Oponent: PhDr. Jiří Juchelka, Ph.D.

Předložená práce je z hlediska

- 1) obsahového záměru a naplnění zadání **vyhovující**
 - 2) formální úpravy, požadovaného rozsahu, dodržení citačních norem, odkazů a bibliografie **vyhovující**
-

Cíle práce a charakteristika:

Hlavní cílem práce je poznání osídlení Českého raje a horního Pojizeří v období lužické kultury. Pramennou základnu tvořil doposud nezpracovaný materiál ze sedmi pohřebišť (Sovenice /okr. Mladá Boleslav/, Sovenice /okr. Nymburk/, Svijany, Svijanský Újezd, Koryta, Březina, Příšovice) a dvou sídlišť (Turnov-Maškovy zahrady, Svijany), které vesměs náleží k tzv. lokální pojizerské skupině. Ta je součástí východočeské skupiny se silnými vazbami ke knovízské kultuře. Autorka se rovněž pokusila řešit otázku možné komparace sídlištní a pohřebištní keramiky.

Prvním krokem autorky disertační práce byl typologický rozbor keramiky, a to jak pohřebištní, tak zvláště sídlištní. Keramika byla následovně kategorizována dle profilace a výzdoby. Zpracovány byly rovněž bronzové, skleněné, hliněné, kamenné, jantarové a železné předměty, kdy ze sídlišť pocházely pouze kamenné a hliněné předměty. Při klasifikaci využila autorka poznatků a závěrů V. Vokolka a L. Veliačika. Chronologický rozbor byl navázán na periodizaci východočeského regionu. Všechny

zkoumané lokality byly vyhodnocovány multidisciplinárně, tj. že byly prováděny antropologické analýzy, osteologické analýzy, radiokarbonová datace, antrakologická analýza a makrozbytková analýza.

Připomínky:

- V rámci periodizace (s. 11) autorka uvádí pro Moravu členění dle V. Podborského (z roku 1956), přičemž periodizačních systémů je pro Moravu daleko více (např. J. Nekvasila (1987), který navázal na J. Filipa, V. Dohnala (1988) a dalších).

- Pohřební ritus

V této kapitole postrádám ucelený pohled na problematiku pohřebního ritu Pojizerské skupiny. Chybí mi zevrubnější informace o tom, jaké jsou zde regionální odlišnosti, čím se zde ritus liší od okolních oblastí, co jej spojuje atd. Rovněž postrádám ucelenější informace spojující jednotlivé složky, a to jak archeologické, tak i přírodovědných analýz (bohatost hrobů dle pohlaví a věku, užití dřev při kremaci, rozdíl mezi hrobovou výbavou a milodary, bronzové předměty prošlé či neprošlé žárem kremační hranice, tzv. *pyre goods* a *grave goods* v žárových hrobech (McKinley 1994, 132–134), rozdíl jednotlivých složek u hrobu žen, mužů dětí, velikost uren a jejich objem vzhledem ke kremačním zbytkům, zjištění, zda se v lužické fázi v urnách objevuje větší objem kremace, než ve slezském a platěnickém období atd. Zda i v této oblasti dochází k zmenšování nádob na pozici urny, potažmo jejich objemu od největších v lužické fázi až po miniaturní v platěnickém období, zda se v lužické fázi v rámci kremace v urně vyskytuje či nevyskytuje zbytek kremační hranice, tj. uhlíky, které se pak objevují v rámci kremace v dalším období atd.). Celkově tak v analytickém a následně syntetizujícím pohledu posuzované práce pozoruji značné rezervy a dlužno říci, že vypovídací potenciál sledovaného fondu ještě zdaleka nebyl plně vyčerpán. Elementární analýza materiálu je sice důkladná, zůstala však na úrovni zevrubné analýzy. Postrádám zde především důkladnější statistickou kvantifikaci, přehlednější procentuální vyjádření (i pomocí grafů) vybavenosti hrobů a typologické skladby hrobového inventáře, především keramiky a kovových

artefaktů, a to jak globálně, tak s ohledem na různé aspekty (např. chronologické, antropologické, korelace mezi jednotlivými typologickými kategoriemi apod.).

Z textu se nedozvíme, zda bronzové aj. předměty nalezené v hrobech prošly žářem kremační hranice.

- V práci se objevuje mnoho diskutabilních závěrů či prohlášení:
 - s. 21: cit. „...Svedčí o meniacej sa náboženskej orientácii, ktorá smeruje k viere v abstraktný posmrtný život. Ludská duša prechádza pri kremácii akýmsi procesom očisty, oslobodzuje sa od tela a stáva sa súčasťou najvyššieho božstva...“. Předpoklad uvědomování si lidské duše je dlouhodobě pokládán za paradigma pohřebního ritu civilizace popelnicových polí, ovšem jednoznačný důkaz o filozofii lidské duše v závěru doby bronzové a v počátcích doby železné ve střední Evropě postrádáme. Uvědomme si především, že v řeckém prostředí dochází k „definici“ duše teprve v „platónském“ období (Faidón a Faidros a dokazování nesmrtnosti duše apod.).
 - s. 27 – problematika dušníků: K uváděným tzv. dušníkům je možno doplnit, že tyto umělé perforace nejsou jen záležitostí pohřebního ritu, ale objevují se také v keramických či bronzových depotech (např. Bezměrov, Slatinky Služín), takže skutečně sotva vystačíme se zjednodušenou, romantizující představou o otvorech pro duši, či jak autorka uvádí i možné praktické funkce otvoru.
 - S. 24 cit. „Do popolnic tu boli vkladane výlučne bronzové predmety (Gedl 1962, 1982, 1987, 1989, 1996, 1998, 1999; Veliačik 1983, 154; Vokolek 1999, 7; Žilincová 2010, 152).“...pokud by si autorka prošla všechny práce M. Gedla, zjistila by, že na pohřebišti v Ketrzi se v urnách objevují i jiné předměty.
- Některé autorkou uváděné závěry jsou sice možné, ale na bázi archeologických pramenů až příliš odvážné. V jejich interpretaci bych byl spíše opatrný, a to především vzhledem k úrovni našeho poznání a k nedostatečnému terénnímu výzkumu.

- Na s. 128: cit. „*Na pohrebisku pochovával ľud rozsiahleho lužicko-sliezskoplatěnického sídliska situovaného západne od pivovaru na parcele č. 174/1 (Filip 1947, 252; Šimák 1909, 170)*“.
- Na s. 127: cit. „*V Soveniciach boli okrem pohrebiska zistené i stopy po lužickej osade. Pravdepodobne ide o sídlisko príslušníkov lužických popolnicových polí, ktorí pochovávali svojich zomrelých na analyzovanej nekropole*“.
- Autorčina formulace textu ohledně výbavy hrobové jámy (s. 24/25) není dle mého názoru zcela šťastně užitá. Jedná se především o definici „milodaru“. Z textu mně osobně vychází, že autorka považuje v hrobě vše za milodar, což dle mého názoru není zcela přesné, neb vylučuje i možné součásti kroje apod., tj. ty předměty, které prošly žárem kremační hranice a které měl nebožtík v momentě spálení u sebe (nacházejí se pak v rámci kremace). Tyto pak nesplňují definici milodaru. Tuto část bych já osobně formuloval poněkud jinak, aby toto bylo čtenáři jasné.
- Kapitoly 5 až 11 včetně, resp. 16 až 19 včetně jsou velmi fundovaně a pečlivě provedené. Zde bych měl jen pár drobných doplnění.
 - V rámci české archeologické terminologie bych doporučoval používat termíny zavedené K. Sklenářem.
 - S. 100: u problematiky chrástítek a jako důkaz toho, že se nemusí vždy jednat o dětskou hračku, bych doporučil doplnit o závěry např. J. T. Nowińskiego (2000 - Grzechotki ludności kultury łuzyckiej w kontekście przestrzeni sakralnej. In: *Kultura symboliczna kręgu pól popielnicowych epoki brązu i wczesnej epoki zelaza w Europie środkowej*, Warszawa – Wrocław – Biskupin, s. 259–278).
 - Jako nedostatečnou považuji kapitolu o hliněných závažích (6.2.; 17:1). S daným typem nálezů, lze pracovat více do hloubky a poskytnout nám mohou mnohem více informací (srov. např. *Dzięgielewski, K. 2010: Osada z młodszej i późnej epoki brązu na stanowisku 48 w Wojniczu, pow. Tarnów. Via archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Malopolsce. Kraków, 55–116 na s. 84*).

- V kapitole 16.15 bych uvedl jako další užití cedníků i v literatuře uváděnou možnost v rámci výroby sýru či jiných mléčných výrobků.
- V kapitole 19.3 postrádám petrografickou analýzu těchto předmětů, neboť jak se ukazuje, i tyto předměty či spíše surovina se rovněž dovážely z větších vzdáleností, a mohou tak nepřímo dokládat i jinou možnost dálkových kontaktů Pojizeří s okolím. Rovněž je nutno upozornit i na fakt, že dané předměty se vyskytují v rámci sídlišť ve zvýšené frekvenci tam, kde se předpokládá keramická výroba (pozůstatky keramických pecí apod.)
- Komparace
- od této kapitoly jsem očekával daleko víc.
- kapitola přináší pouze statistický a velmi stručný heuristický pohled na rozdíly mezi nálezy ze sídlišť a pohřebišť, pokus dobrý, ale dle mého názoru se dá s tímto tématem pracovat daleko více do hloubky.
 - na s. 188 – v případě radiokarbonových dat a hlavně závěrů z nich učiněných bych byl velmi opatrný a odkazuji zde na článek: Chochorowski, J. 2007: Metodyczne i metodologiczne problemy datowania radiowęglowe pozostałości kremacji z grobów ciałopalnych kultury łuzickiej (na przykładzie materiałów z cmentarzyska w Kietrzu). In: Studia nad epoką brązu i wczesną epoką zelaza w Europie. Kraków, s. 103–138.
 - s. 190 cit. : „*K existujúcemu rozsiahlemu súboru z pohrebisk bola potrebná komparácia so sídliskovým materiálom pochádzajúcim z uzavretých nálezových celkov dlhotrvajúceho sídliska...*“ v tomto prípade se jedná o naprosté nepochopení pojmu „nálezový celek“ (srov. Vencl, S. 2001: Souvislost chápání pojmu „nálezový celek“ v české archeologii, Archeologické rozhledy LIII, s. 592–614)
 - s. 190/191 – jako diskutabilní považuji toto tvrzení, cit. „*Doklady o keramickej technológii na území Čiech v mladšej a neskorej dobe bronzovej spolu s predpokladmi o štruktúre spoločnosti vedú k hypotéze, že keramická technológia predstavovala odomácke sezónne remeslo s nízkou produkciou predovšetkým pre vlastnú potrebu*“. Daný výrok by chtělo lépe čtenáři osvětlit, zda onou nízkou produkcí je myšlena produkce pro vlastní potřebu, či se

obecně jedná o malou produkci v rámci celé komunity. Ve druhém případě bych oponoval masivní produkcí keramiky pro potřeby pohřebního ritu.

- s. 212 – cit. „*Plynulý prechod z lužickej do sliezskoplatěnickej fázy najnovšie odmietol R.Sedláček na základe spracovania pohrebiska v Domamysliciach (2004, 2005). Autorovi sa nepodarilo nást' žiaden hrobový celok, ktorý by naplňoval tradičnú predstavu o tzv. lužickosliezskom prechodnom období. Pritom Domamyslice sú v podstate jediným miestom, kde by sa hroby tohto typu mali na Morave vyskytovať (Sedláček 2004, 131-142)*“. Se závěry R. Sedláčka bych byl velmi opatrný a odkazují zde na recenzi vypracovanou V. Podborským (Pravěk NŘ, 2004, 465–471).
- Každopádně je od autorky práce velmi záslužné, že se zamyslela nad problematikou existence slezkoplatěnické kultury. Čekal bych ovšem, že najde daleko více odvahy k „odstranění“ tohoto pojmu ze slovníku české archeologie, a to právě z důvodu, kdy jednoznačně prokázala kontinuitu vývoje navázaného na předchozí lužickou kulturu (s. 225).

V práci postrádám kritičtější pohled na starší, resp. již dříve publikované lokality z daného regionu, a jejich konfrontaci s lokalitami, které autorka sama analyzovala. V návaznosti na to pak její výsledný ucelenější názor na situaci v Českém ráji v době lužických popelnicových polí.

V práci se nachází několik nepřesností v psaní polských jmen:

na s. 191 - (Dabrowski 1989, 419-420).

na s. 230 - *Dąbrowski, J. (red.) 1983: Woryty. Studium archeologiczno-przyrodnicze zespołu osadniczego kultury lużyckiej. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.*

Dabrowski, J. 1989: The social structures of the Lusatian Culture population at the transition of the Bronze and Iron Ages. In: M.-L.S. Sørensen - R. Thomas (ed.), The Bronze Age – Iron Age transition in Europe: Aspects of continuity and change in European societies c. 1290-500 B.C., part II. BAR International Series 483(ii), Oxford, 408-429.

Hodnocení a závěr:

I vzhledem k výše uvedeným nedostatkům prohlašuji, že oponovaný text splňuje požadavky standardně kladené na disertační práci a doporučuji ji tak k obhajobě.

Návrh klasifikace: **prospěla.**